

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

-

1 § Soveltamisala

Ehdotettu laki rakentuisi kumottavan lain perusratkaisuille, mutta esityksessä otettaisiin huomioon tarpeet ajantasaistaa ja täsmentää sääntelyä eri tavoin sekä saattaa se vastaamaan lapsiystävällisessä oikeudenkäytössä tapahtunutta kansainvälistä kehitystä. Tavoitteena on lapsen edun turvaaminen esimerkiksi moniammatillista yhteistyötä vahvistamalla, jotta otetaan kattavasti käyttöön eurooppalaiset Barnahus-laatustandardit.

Tavoitteena on vakiinnuttaa kansallisessa Barnahus-hankkeessa tehty työ, ennen kaikkea moniammatillinen yhteistyö, pysyväksi osaksi OiPsy-yksiköiden toimintaa. Esityksellä toteutettaisiin näin hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan tapauksissa varmistetaan lapsen edun mukainen tutkinta ja monialainen tuki eri viranomaisten yhteistyönä.

Lisäksi laajempana tavoitteena on turvata lapsen edun toteutumista rikosprosessissa esimerkiksi lisäämällä maantieteellistä yhdenvertaisuutta lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä sekä vahvistamalla lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamista tunnistaa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja puuttua siihen.

Pelastakaa Lapset on seurannut jo vuonna 2019 alkanutta Barnahus-mallin valtakunnallista kehittämishanketta, joka päättyy nyt vuoden 2025 lopussa. THL:n koordinoimassa Barnahus-hankkeessa on johdonmukaisesti ja lapsenoikeusperustaisesti tehostettu lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa.

Suuntaviivana ovat toimineet eurooppalaiset Barnahus-standardit. Hyvinvointialueet, joissa on yliopistosairaalat, ovat toimineet oman yhteistyöalueensa hanketoteuttajina. Yhteistyötä on tehty myös mm. poliisi- ja syyttäjäorganisaation, yliopistojen ja korkeakoulujen, järjestöjen sekä kehittämisen alla olevien OT-keskusten kanssa.

Nyt kun Barnahus –hanke on päättymässä, Pelastakaa Lapset muistuttaa, että kaiken kehitetyn valtakunnallisen työn ylläpitämiseen, arvioimiseen ja jatkokehittämiseen tulee varata jatkossa riittävät resurssit ja valtionhallinnon tulee siksi jatkossa varmistaa työlle tarpeellinen ja pysyväisluonteinen rahoitus.

Pelastakaa Lapset muistuttaa, että lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta on tärkeää, että tutkittavana olevasta rikosnimikkeestä huolimatta lapsen tutkintaan perehtyneillä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköllä on mahdollisuus selvittää lapseen liittyvää rikosasiaa. Selvitettäessä lapseen kohdistuneita väkivaltarikosepäilyjä rikosnimike ei saisi olla esteenä lapsen riittävien apu- ja tukipalveluiden toteutumisen suhteen.

Pelastakaa Lapset kiittää lainvalmistelijoita siitä, että ilmaisu ”lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö” on muutettu muotoon ”lapseen kohdistunut seksuaalirikos”. Kaikki teot, jotka rikkovat lapsen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, ovat seksuaalirikoksia riippumatta siitä, mikä on yksittäisen teon virallinen muoto. Lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on tärkeää, että lainsäädännössä käytetään termejä, jotka korostavat seksuaalirikosten vakavuutta.

Pelastakaa Lapset pitää perusteltuna, että ehdotetun lain soveltamisalaa laajennetaan nykyisestä seksuaalirikoslaista. Kuten ehdotetun lain nimikkeestäkin kävisi ilmi, laki ei kattaisi ainoastaan seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia. Yksiköiden asiantuntemusta voitaisiin siis hyödyntää myös silloin, kun epäillään esimerkiksi vapaudenriistoa tai ihmiskauppaa.

Uusi soveltamisala huomioi entistä paremmin sen, että lapsiin kohdistuva väkivalta ja siihen liittyvät rikokset ovat usein monimuotoisia ja kerrostuneita. Yhteen lapseen voi kohdistua saman tapahtuman aikana useita eri rikoksia. Lapsen jatkotuen ja hoidon kannalta on tärkeää, että hän voi tarvittaessa kohdata samassa yksikössä eri alojen ammattilaisia, joilla on asiantuntemusta erilaisten rikosten vaikutuksista. Tämä on olennaista, sillä rikosten vaikutukset lapsen kasvuun ja kehitykseen voivat vaihdella merkittävästi, mikä tekee tuen tarpeista yksilöllisiä.

On kannatettavaa, että ehdotettu laki koskee niin lapsia, joiden epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, kuin myös tietyiltä osin lapsia, joita epäillään rikoksesta tai joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana. Jokaisella lapsella on oikeus heidän oikeuksiensa ja etunsa varmistamisen täyttävään rikoskäsittelyyn huolimatta siitä, ovatko he rikoksen uhreja tai tekijöitä.

Pelastakaa Lapset muistuttaa, että YK:n lapsen oikeuksien komitea valmistelee parhaillaan yleiskommenttia 27, jossa tullaan antamaan ohjeistusta lapsia koskevan oikeussuojan ja oikeussuojakeinojen vahvistamiseksi sopimuksen ratifioineissa jäsenvaltioissa. Yleiskommentin odotetaan tulevan julkaistuksi vuonna 2026. Pyydämme huomiota tämän lisäksi myös sille, että vuonna 2010 julkaistuissa Euroopan neuvoston ministerikomitean hyväksymissä lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivoissa ohjeistetaan, miten tulee huomioida lasten roolia, näkemyksiä, oikeuksia ja tarpeita oikeudenkäyntimenettelyissä ja vaihtoehtoisissa menettelyissä.

On tarpeellista myös tässä lausunnossa nostaa esille, että kansallisen lapsistrategian ja eOppivan koulutuskokonaisuus Lapsen oikeuksista on saanut täydennystä, kun uusi koulutusmoduuli Lapsen oikeudet – Nuori oikeudenkäynnissä on julkaistu. Koulutuksessa keskitytään nuoren asemaan ja oikeuksiin rikosprosessissa. Koulutus on suunnattu erityisesti nuorille ja antaa heille tietoa muun muassa siitä, missä rooleissa nuori voi olla osallisena rikosprosessissa ja millaisia oikeuksia nuorelle eri rooleissa kuuluu. Lisäksi koulutus antaa tietoa eri ammattilaisten, mutta myös vanhempien vastuista ja tehtävistä prosessissa. Koulutuksessa voi myös oppia, mitä vaiheita rikosprosessiin kuuluu itse tapahtumasta aina rangaistuksen täytäntöönpanoon asti.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 1. artiklan mukaan lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta henkilöä, ja kolmannen Barnahus-laatustandardin mukaan Barnahusin kohderyhmään kuuluvat kaikki lapset, jotka ovat mihin tahansa väkivallan muotoon liittyvän rikoksen uhreja. Näin ollen on tärkeää, että lakiehdotus ei vahvista nykytilannetta, jossa 16- ja 17-vuotiaat kuuluvat lain soveltamisalaan vain erityistilanteissa.

On huomioitava, että soveltamisalan laajentuessa lain olisi hyvä edellytettävä yksiköiltä myös ajankohtaista koulutusta ja perehtymistä kehittyviin rikollisuuden ja väkivallan muotoihin, kuten verkossa tapahtuvaan rikollisuuteen. Lapsiin kohdistuvat väkivallan muodot kehittyvät teknologian ohessa ja yksiköiden ammattilaisilla tulisi olla mahdollista saada säännönmukaisesti päivitettyä tietoa väkivallan ilmiöistä. Edistääkseen asianmukaisen tuen tarjoamista lapselle tulisi yksiköiden ammattilaisille taata riittävät resurssit oman asiantuntemuksensa ylläpitoon ja soveltamiseen. Riittävässä resurssoinnissa on hyvä huomioida jo olemassa oleva väkivaltatyö, jota tehdään yhteiskunnan eri sektoreilla.

2 § Yksikön tehtävät

Pelastakaa Lapset pitää tärkeänä, että yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin laatia yhteenveto lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan.

Myös se, että yksikön laatimaa yhteenvetoa voitaisiin käsitellä myös moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä sen arvioimiseksi, millä eri viranomaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten

edistää lapsen edun toteutumista sekä voidaanko lasta kuulla ikä- ja kehitystasoisesti mahdollisessa esitutkinnassa, ja jos voidaan, mitä kuulemisessa tulisi ottaa huomioon, on omiaan lisäämään lapsen edun toteutumista koko prosessin osalta.

Soveltamisalan sekä yksiköiden tehtävien laajentuessa, tulee varmistaa, että yksiköissä työskentelevät ja lasten kanssa asioivat viranomaiset ja ammattilaiset ovat koulutettuja lasten kuulemisessa ja tutkinnassa. Kuuleminen ja tutkinta on toteutettava lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen, tiedostaen lapsen yksilölliset haavoittuvuustekijät, kuten kehitysvamman tai kuulumisen vähemmistöryhmään. Ylimääräisen trauman välttämiseksi on olennaista, että lapsen kohtaava ammattilainen hallitsee ja osaa soveltaa menetelmiä, jotka tekevät kuulemisesta ja tutkinnasta mahdollisimman turvallista ja lapsen oikeuksia kunnioittavaa.

Pelastakaa Lapset korostaa, että arvioitaessa lapseen kohdistunutta psyykkistä haittaa sekä tarvittavia tukimuotoja, on olennaista huomioida myös tapahtuneen väkivallan ja rikoksen digitaaliset ulottuvuudet. Erityisesti verkossa tapahtuva seksuaaliväkivalta ja seksuaaliväkivaltaa todistavan aineiston levittäminen voivat asettaa lapsen toistuvasti uhrin asemaan ja näin aiheuttaa lisätraumatisoitumista. Digitaalisen ja tekoälyvälitteisen väkivallan vaikutukset voivat näkyä vielä senkin jälkeen, kun lapsen turvallisuus on saatu varmistettua.

Ehdotuksessa THL:n tehtäväksi säädettäisiin ohjata, kehittää ja seurata yksiköiden toimintaa, osallistua lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevaan kansalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön sekä kouluttaa lasten kanssa työskenteleviä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen tunnistamisesta. Tämä ehdotus on tärkeä osa lainuudistusta. Yksiköiden kehitys ja koulutustyössä on myös hyvä ottaa huomioon kolmannella sektorilla jo toteutuva väkivaltatyö.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

-

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

-

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

-

6 § Työnohjaus

-

7 § Järjestämisvastuu

-

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

-

9 § Korvauksen maksaminen

-

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Pelastakaa Lapset näkee tärkeänä, että päivittyvällä lainsäädännöllä THL:lle asetettaisiin ohjaus- ja koulutustehtäviä. Yksiköiden yhdenmukaistamisen sekä ajankohtaisen tiedon levittämisen kannalta on kannatettavaa, että on määrätty selkeä taho edistämään ja kehittämään lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköitä.

Lisäksi kansainvälisen yhteistyön vahvistaminen ja vakiinnuttaminen on merkittävää, sillä monet rikollisuuden muodot, erityisesti verkkovälitteisen väkivallan muodot, ilmenevät muualla maailmassa ennen kuin ne rantautuvat Suomeen. Kansainvälisen yhteistyön vahvistaminen mahdollistaa toisaalta uusien rikosoikeudellisten ilmiöiden ennakoimisen ja toisaalta paremman varautumisen niiden kohtaamiseen.

11 § Voimaantulo

-

Esityksen vaikutusarviot

Pelastakaa Lapset näkee lakiehdotuksella olevan useita lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista koskevia parannuksia. Keskeisenä parannuksena pidämme sitä, että ehdotuksen myötä yksiköiden asiakkaiksi voitaisiin ottaa kaikki alle 18-vuotiaat henkilöt, jotka sekä kansallinen että kansainvälinen lainsäädäntö määrittelee lapsiksi.

Pelastakaa Lapset näkee, että uuden lakiehdotuksen myötä alueellinen yhdenvertaisuus paranisi. Tässä merkittävänä tekijänä nähdään THL:lle ehdotettu valtakunnallinen ohjaustehtävä sekä esimerkiksi se, että ehdotetulla lailla yhdenmukaistettaisiin yksiköiden toimintaa lasta koskevien yhteenvetojen laatimisessa.

Jatkossa rikoksen uhriksi joutuneilla lapsilla olisi siis asuinpaikastaan riippumatta nykyistä yhdenvertaisemmat mahdollisuudet siihen, että esitutkinnassa arvioidaan, millä viranomaisten toimenpiteillä voitaisiin parhaiten edistää heidän etunsa toteutumista.

Lisäksi lasten yhdenvertaisuutta lisäisi se, että yksiköissä tutkittujen lasten henkilötietoja ja terveystietoja ei enää säilytettäisi erillään muiden viranomaisten rekistereistä. Tämä muutos tukisi myös viranomaistyötä kokonaisuudessaan, sillä se tehostaisi kokonaistilanteen kartoittamista.

Näin ollen Pelastakaa Lapset näkee lakiehdotuksen olevan kokonaisuudessaan kannatettava.

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

-

Ahtila Mikko
Pelastakaa Lapset ry